

І Д²І ДΕΟΑΟΕ ΟΑ Ι ΑΔΝΙ ΑΕΟΕΑΕ ΔΙ ΣΑΕΟΕΟ Ι ²ΑΙ ΔΕ²Ι Ι ΕΟΟΑΑ Α ΟΕΔΑ-Ι ²

Досліджено теоретичні засади становлення та розвитку підприємництва. Виділено фактори, що впливають на розвиток підприємницької активності. Розглянуто основні стримуючі чинники розвитку підприємництва. Проаналізовано існуючу нормативно-правову базу та визначено основні напрямки підтримки та стимулювання розвитку підприємництва в Україні.

The theoretical principles of entrepreneurship foundation and development are investigated. Factors which influence on development of entrepreneurship activity are selected. The basic retentive factors of entrepreneurship development are considered. The existing legal base in Ukraine is analyzed. The key areas to support and encourage business development in Ukraine are determined.

В ринковій системі господарювання зростає роль підприємницького сектору, який є не лише основою і структуроутворюючим елементом економіки, а й рушійною силою її розвитку. Підприємництво відіграє важливу роль у здійсненні структурних перетворень, забезпечує насиченість ринку товарами і послугами, сприяє збільшенню кількості нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності економіки та розширенню експортних можливостей держави.

Вагомий внесок у дослідження проблематики розвитку підприємницької діяльності зробили такі видатні вчені-економісти, як Р.Кантільон, В.Баумд, Т.Веблен, Ф.Кене, Д.Рікардо, Ж.Сей, А.Сміт, А.Тюрго. Серед сучасних зарубіжних дослідників, що займаються проблематикою становлення та розвитку підприємництва слід відзначити П.Друкера, І.Кірцнера, У.Оучі, Д.Севеджа, Дж.Тіммонса, М.Фрідмена, Ф.Хайєка, А.Хоскінга та інші. Вони розглядають підприємницьку діяльність в рамках інноваційної, пов'язаної з ризиком, в умовах ринку, акцентуючи увагу переважно на економічній суті підприємництва, проте відзначають і його соціальні, політичні характеристики і функції.

Серед вітчизняних дослідників, що займаються дослідженням сутності підприємництва й необхідності підтримки і розвитку підприємницьких структур слід відзначити О. Барановського, З. Варналія, А. Кисельова, С. Реверчука, Л. Безчасного, В. Гейця, І. Лукінова та ін. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій присвячених дослідженню особливостей підтримки і розвитку підприємництва, ця проблема ще не повністю вивчена і вирішена, як у вітчизняній так і зарубіжній науці.

Метою статті є пошук шляхів підтримки та активізації розвитку підприємництва в Україні.

Теорія підприємництва зародилась ще у XVIII столітті. Першим термін "підприємець" запровадив англійський економіст Р. Кантільон. Він розглядав підприємництво як особливий вид новаторської діяльності, пов'язаної із ризиком, а підприємця характеризував як людину, що бере на себе ризик, пов'язаний із організацією нового виробництва, впровадження у нього нової ідеї, із витратами, котрі можуть себе не окупити [1, с.45].

Ж. Сей розглядав підприємництво як раціональну і водночас творчу діяльність щодо комбінування факторів виробництва. А. Сміт характеризував підприємця як власника, що планує, організовує виробництво і розпоряджається його результатами та йде на економічний ризик заради реалізації певної комерційної ідеї і одержання прибутку [1].

Вагомий внесок у теорію підприємництва зробив вчений-економіст Й. Шумпетер. Він виокремив найхарактерніші риси підприємця, перелічивши його головні функції такі, як: виготовлення нового блага або нової якості певного блага; освоєння нового ринку збуту; отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів і запровадження нового методу виробництва; проведення відповідної реорганізації. Й.Шумпетер серед специфічних характеристик підприємництва виділив інновацію як визначальну рису і функцію підприємницької діяльності [2, с. 76].

У світовій економіці підприємництво розглядають як форму господарювання, засновану на ініціативі, самостійності та добровільності в пошуку шляхів досягнення кращих результатів. Західні дослідники вважають, що саме за рахунок розвитку підприємницьких структур у великих індустріально-розвинених державах підвищилась ефективність господарювання, успішно розв'язуються першочергові соціально-економічні проблеми, насамперед, у сфері зайнятості та безробіття, а також досягнуто високого рівня добробуту основної частини населення. Наприклад, можна відзначити той факт, що в США за останні

десять років понад 80% нових робочих місць було створено саме приватними підприємницькими структурами [3, с. 56].

В Законі України «Про підприємництво», підприємництво визначене як безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг із метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку встановленому законодавством [4]. Тобто під підприємництвом розуміють будь-яку діяльність, засновану на добровільних засадах та спрямовану на досягнення успіхів у виробництві продукції або наданні послуг, які є соціально корисними для суспільства.

Становлення та розвиток підприємництва тісно пов'язано із національною специфікою господарювання, певними історичними традиціями, матеріальними і соціальними передумовами, менталітетом населення. В Україні розвиток підприємництва визначали процеси приватизації, що відбувалися в усіх сферах економіки, коли на базі державних підприємств і відомств формувалися підприємницькі структури. Підприємництво офіційно визнано починаючи з кінця 80-х років. Однак у суспільстві існують різні погляди на цей вид діяльності: від цілковитого заперечення його позитивної ролі до визнання підприємництва панацеєю, здатною вилікувати всі хвороби економіки і вивести країну в світовий ринковий простір як рівноправного партнера цивілізованих держав. Довгий час підприємництво асоціювалось із незаконними угодами, тіншовою економікою, обманом у влаштуванні власних справ [3, с. 52]. Лише в останні роки внаслідок кардинальних трансформаційних змін в економічному житті, господарських реформ і демократизації суспільного життя, ставлення до підприємництва почало змінюватись. Однак, незважаючи на ту велику роль, яка відводиться розвитку підприємництва в Україні воно поки, що не відповідає вимогам часу, а проблема розгляду сутнісних особливостей підприємництва ще не повністю вивчена як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці.

Ряд науковців відзначають, що для заняття підприємницькою діяльністю необхідні певні особистісні риси, а саме: ініціативність, незалежність, самовпевненість, здатність переконувати і встановлювати зв'язки, комунікабельність, схильність до творчості, завзятість і наполегливість, цілеспрямованість, готовність до ризику, відкритість до інновації, орієнтація на ефективність і якість, прагнення бути поінформованим, підвищувати свій освітній рівень тощо.

У свою чергу вихідними умовами для організації та здійснення підприємницької діяльності є: бажання підприємця займатися такою діяльністю; наявність капіталу, достатнього для заснування власної справи та уміння ним управляти; свобода і самостійність у підприємницькій діяльності; справедливі механізми розподілу підприємницьких доходів між підприємцями та державою [5, с.23]. Кожен підприємець старається зайняти свою нішу на ринку товарів чи послуг, прагне випускати потрібну і якісну продукцію, намагаючись тим самим привернути до себе споживача, що сприяє збільшенню в першу чергу його прибутків. Тобто його мета зводиться, з одного боку, до отримання прибутку або особистого доходу, в результаті не якихось кон'юнктурних справ, а передбачення точного розрахунку, а з іншого – до найбільш ефективного використання ресурсів та прагнення реалізувати свій творчий потенціал.

В ринкових умовах господарювання подальший розвиток підприємництва багато в чому залежить від становлення нового покоління підприємців. Саме воно зацікавлене у відкритості та суттєвій демократизації влади, встановленні партнерських стосунків з державою для поліпшення умов свого розвитку, створенні засад для зростання виробництва, відкриття нових підприємств і робочих місць, підвищення рівня доходів громадян. Розвиток підприємництва допоможе нашій державі стати на шлях економічного зростання та ввійти до світової економічної системи як рівноправному суб'єкту міжнародних відносин.

На даний час основними проблемами розвитку підприємництва в Україні є: недосконалість і нестабільність законодавчої та нормативно-правової бази; нерівні умови конкуренції; несприятливе податкове середовище. Діюча система оподаткування носить фіскальний характер, а високі ставки оподаткування, в свою чергу призводить до значної тінізації в бізнесі; обтяжлива процедури отримання різного роду дозволів і погоджень яка не дозволяє без затримки та додаткових затрат розпочати діяльність; значна кількість перевірок з боку контролюючих органів; проблема доступу до ресурсів, особливо – фінансових. Недоступність кредитних ресурсів як для започаткування, так і для ведення бізнесу чи його відновлення, недостатні зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями по залученню інвестицій і грантів; недостатній рівень забезпеченості об'єктами інфраструктури підтримки підприємництва; низький рівень підтримки розвитку підприємництва місцевими органами влади;

відсутність у підприємців необхідних базових знань та досвіду в галузі бізнесу і кваліфікованої підтримки; проблеми з формуванням нових взаємозв'язків та каналів збуту продукції.

Регіональна система підтримки розвитку підприємництва, як правило, складається з таких чинників: адміністративних – взаємодія структур, уповноважених здійснювати підтримку розвитку підприємництва на рівні регіону; нормативно-правових – підготовка та реалізація постанов, рішень регіонального рівня і участь у розробці законів; фінансово-кредитних – розробка і вдосконалення механізму фінансової і майнової підтримки малого підприємництва, включаючи контроль за цільовим використанням коштів; організаційних – сфера інфраструктури, підприємства-оператори і виконавці регіональних програм підтримки підприємництва; психологічних – які полягають у створенні сприятливого психологічного клімату серед населення, оскільки життя кількох поколінь відбувалося в умовах, які створювали негативне ставлення до підприємництва; інформаційної підтримки [3, с. 36].

Формування сучасної законодавчої та нормативно-правової бази тісно пов'язане з впровадженням державної регуляторної політики, яка на сьогодні є одним із пріоритетних напрямів реформування державного управління економікою. Її реалізація здійснювалась в регіонах за наступними напрямками: перегляд та розробка відповідних нормативно-правових актів, залучення громадськості і недержавних об'єднань до регуляторного процесу та посилення відповідальності регіональних органів влади за ефективність прийнятих рішень, а також висвітлення питань регуляторної реформи в засобах масової інформації. Дієвими кроками стимулювання підприємницької ініціативи на місцевому рівні є впровадження конкретних заходів та прийняття ряду відповідних нормативно-правових документів щодо подальшого удосконалення і спрощення механізму реєстрації та проходження суб'єктами підприємницької діяльності погоджувальних процедур.

З метою вдосконалення правової бази розвитку підприємництва останнім часом в Україні було прийнято ряд законодавчих та нормативних актів (Закони України «Про підприємство», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про господарські товариства»). Нажаль сучасна законодавча база України неадекватно реагує на нові умови реформування національної економіки, вона значною мірою гальмує розвиток вже функціонуючого підприємництва. Слід відзначити, що законодавчі акти повинні стимулювали розвиток малого і середнього підприємництва, шляхом створення сприятливого податкового, цінового, інвестиційного та інноваційного середовища а також сприяти залученню до підприємницької діяльності широких верств населення. Законодавство у сфері підприємництва повинно становити єдину систему, як за взаємною узгодженістю норм, так і за цілісністю самого нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності.

Нормативно-правове регулювання сфери підприємництва на місцевому рівні повинно сприяти подальшому вдосконаленню системи відносин між державою і підприємцями, звужувати спектр адміністративного втручання в їх діяльність та створювати сприятливі умови для започаткування і ведення бізнесу.

Державна політика стосовно розвитку підприємництва реалізується в Україні через Національну, регіональні та галузеві програми. Слід відзначити, що існуючі заходи Національної та регіональних програм підтримки розвитку підприємництва не є комплексними, а лише окреслюють окремі аспекти розв'язання цієї проблеми. Принципова відмінність програм розвитку підприємництва розвинених країн порівняно з вітчизняними полягає у значно більших обсягах фінансування та в акцентах, що робляться на: розвиток розгалуженої інфраструктури підтримки підприємництва; створення сприятливих умов для його розвитку; широкий арсенал механізмів фінансово-кредитного сприяння розвитку підприємництва.

У даний час в Україні основою розвитку підприємництва мають виступати гарантії та всебічна підтримка з боку держави. У зв'язку з цим проголошені гарантії для всіх підприємців незалежно від обраних ними форм підприємницької діяльності та власності, а саме рівні права і можливості стосовно доступу до трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів повинні дотримуватися.

Зазначимо, що у даний час стримують розвиток підприємництва наявність системи його патентування та ліцензування. Зазначимо, що система ліцензування, яка передбачає надання дозволу на окремі види підприємницької діяльності, є одним із суттєвих бар'єрів, що обмежує розвиток підприємництва та завдає значного матеріального збитку підприємцю. Разом з тим з метою контролю за безпекою суспільства держава накладає заборону на окремі види підприємницької діяльності, а саме у галузях озброєнь, випуску цінних паперів і грошей, виробництві наркотичних засобів, які можуть здійснюватись лише державними підприємствами. Без спеціальних ліцензій забороняється також виготовлення медикаментів, хімічних речовин, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пошук і розробка корисних копалин, здійснення юридичної практики тощо.

Найважливішим елементом регіональної інфраструктури підтримки підприємництва є фінансові інститути, покликані забезпечити для малих і середніх підприємств доступність грошово-кредитних ресурсів. В Україні існують такі джерела підтримки підприємництва – як власні кошти, державне фінансування, кредити, іноземні інвестиції тощо. Зазначимо, що їх нерозвиненість, у край обмежені можливості є головною перешкодою на шляху динамічного розвитку підприємництва. Державна фінансова допомога реалізується через Український фонд підтримки підприємства, Український державний фонд підтримки фермерських господарств та Державний інноваційний фонд. Регіональні фонди також здійснюють роботу по залученню й ефективному використанню додаткових коштів для фінансування окремих цільових програм підтримки розвитку підприємництва в регіонах. Основна функція регіонального фонду підтримки підприємства полягає у залученні і акумулюванні фінансових ресурсів для реалізації програмних заходів. Однак в Україні ці фонди не стали дійовим інструментом реалізації державної програми підтримки розвитку підприємництва, так як формуються з обмежених інвестиційних ресурсів. Фінансово-кредитна підтримка розвитку підприємства повинна передбачати [6]: розвиток небанківського кредитування – кредитних спілок, інвестиційних та лізингових фондів, венчурного, страхового капіталу тощо; залучення коштів місцевих бюджетів усіх рівнів для підтримки підприємства; залучення коштів міжнародних кредитних організацій, грантів, розвиток мікрофінансових установ за підтримки міжнародних фондів; створення схем банківського мікrokредитування для суб'єктів малого підприємства, особливо підприємців-фізичних осіб.

Міжнародна допомога у підтримці розвитку підприємства в Україні здійснюється через міжнародні фінансові організації (наприклад, Європейський банк реконструкції та розвитку), однак ці кошти надто малі для масового розвитку підприємства, та й не завжди вони спрямовані на формування фінансової підтримки.

Відзначимо, що в високорозвинених країнах найбільш поширеною формою фінансової підтримки розвитку підприємства (70%) є кредитні ресурси банків. В них банківська система є гнучкою, а тому має багато переваг, а держава всіляко сприяє зацікавленості кредитним установам надавати пільгові кредити початківцям і залучає до цієї справи різні верстви населення. Натомість в Україні головною перешкодою отримання кредитних ресурсів є високі відсоткові ставки і відсутність заставного майна у суб'єктів підприємства, яке може гарантувати банкам їх повернення. На сьогоднішній день все ще законодавчо не врегульовані питання гарантування та здешевлення банківських кредитів для суб'єктів підприємства, хоча місцевими органами влади і вишукуються альтернативні засоби спрощення доступу до банківських кредитних ресурсів.

Експерти відзначають, що кожне шосте підприємство не звертається до банку через невпевненість у своїх можливостях повернути кредит, а близько 15% – через забюрократизованість банківських процедур та відсутність довгострокових кредитів [7, с.49]. Тобто якщо б в Україні були створені відповідні умови кредитування, то більшість громадян, які бажають започаткувати свій власний бізнес, але не мають стартового капіталу, отримали б можливість відкрити власну справу.

Перспективним, але поки що мало освоєним інструментом підтримки розвитку підприємства є лізинг. Він дає можливість забезпечувати підприємцю, який не володіє значним стартовим капіталом, доступ до техніки і обладнання високої вартості. Робота лізингових центрів, які на сьогодні є альтернативною формою фінансового забезпечення, спрямована на зменшення витрат на придбання підприємцями необхідної техніки.

Значні можливості для розвитку підприємства закладені в податковій політиці. Однак, в Україні, податкова система ускладнює започаткування та розвиток підприємницької діяльності. Для стимулювання розвитку підприємства податкова політика повинна включати перевірену досвідом високорозвинених країн систему встановлених пільг: диференційована система оподаткування в залежності від величини обороту; "податкові інвестиційні кредити" на засоби, що направляються на розширене виробництво за рахунок власних ресурсів; податкові знижки на прибуток; пільгове формування спеціальних цільових резервних фондів за рахунок неоподаткованого прибутку; пільгове оподаткування оновленого асортименту продукції тощо.

Розглядаючи світовий досвід підтримки підприємства, зазначимо, що, наприклад, Японія застосовує податок на прибуток в розмірі 42%, а для малого бізнесу – 30%. Англія відповідно 35% і 29%. В США використовують диференційований підхід до оподаткування прибутку, перші 50 тис. дол. прибутку обкладаються податком 15%, прибуток від 50 тис. дол. до 75 тис. дол. – за ставкою 25%, прибуток більше 75 тис. дол. – 34%. У Франції протягом перших 5 років роботи підприємницьких структур ставка податку зменшується на 50%. Вдвічі меншою є ставка податку для підприємців

Німеччини, щорічний прибуток яких не перевищує 3 млн. марок. Уряд Японії і Швеції дозволяє підприємцям створювати за рахунок неоподаткованого прибутку фонд спеціального призначення для фінансування майбутніх інвестицій. Шведські фірми мають змогу відкладати половину прибутку в такі фонди, зберігаючи ці кошти у формі безпроцентних вкладів в банку і використовуючи їх по мірі необхідності. Податкова політика Японії передбачає пільги не лише на затрати, але й на результати виробництва. Така продукція, як математичне забезпечення ЕОМ цілком не оподатковується. Товарно-новинки впродовж 3 років після впровадження в обсязі 20% також звільняються від податку [5, с.96].

Одним з основних стимулюючих факторів у розвитку підприємництва є державна та регіональна політика не лише в фінансовому, але й в матеріальному, кадровому та організаційному забезпеченні підтримки його розвитку. Необхідним компонентом підготовки незайнятого населення регіонів до підприємницької діяльності є організація навчання основам бізнесу, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації. Оскільки для того щоб розвивати в людині підприємницькі здібності необхідно давати знання про бізнес, що сприятиме підвищенню освіченості молодих громадян та прискоренню розвитку підприємництва в регіоні, збільшенню кількості малих підприємств, зростанню обсягів виробництва, сприянню розвитку цивілізованої конкуренції, покращенню культури ділових стосунків тощо. Для цього потрібно створити мережу навчальних і консультаційних пунктів, до завдання яких буде входити надання допомоги підприємцям. Можна відзначити те, що кошти які вкладені на отримання громадянами сучасних знань з основ підприємництва, фінансів і права, це вигідна інвестиція в майбутнє країни.

Важливе значення має надання інформаційних послуг, а також сприяння інноваціям шляхом передачі технологій, впровадження результатів досліджень. Заходи з інформаційної підтримки повинні бути направлені на надання суб'єктам підприємництва інформації про наявні матеріально-технічні ресурси; інвестиційні можливості програм міжнародних організацій; можливості підприємців до співпраці з підприємцями інших регіонів та іноземними фірмами; проведення семінарів, конференцій, бізнес форумів тощо. Однак, не зважаючи на всі вище наведені перешкоди в Україні є великі резерви і перспективи розвитку підприємництва.

Основними перешкодами розвитку підприємництва в Україні є: недосконала законодавча та податкова система, значні адміністративні бар'єри, відсутність доступної фінансово-кредитної системи, надмірне тиск з боку контролюючих органів. Для підтримки розвитку підприємництва в Україні необхідно перш за все встановити: диференційовані ставки податків та зборів в залежності від рівня пріоритетності та прибутковості підприємницької діяльності; пільгову систему патентного обслуговування; знижки орендної плати за користування майном. Саме виважена диференційована податкова та грошово-кредитна політика має вирішальний вплив на формування та подальший розвиток суб'єктів підприємницької діяльності.

Підсумовуючи вище наведене відзначимо, що в ринковій системі господарювання нема іншого способу становлення і зміцнення держави, окрім розвитку економіки, яка ґрунтується, насамперед, на приватному бізнесі, особистій ініціативі, що й дає кожному можливість самореалізації і самоутвердження.

Література

1. Підприємництво [В. А. Подсолонко, А. Ф. Процай, Т. Л. Миронова, В. О. Василенко]. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 616 с.
2. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития: исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры / Шумпетер Й. А. – М.: Прогресс, 1992. – 455 с.
3. Кредісов В. А. Підприємництво в Україні: суть, типи та умови формування / Кредісов В. А. – К.: Знання України, 2003. – 68 с.
4. Закон України "Про підприємництво" від 26.02.1991 N 785-XII // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 14. – 16 с.
5. Селіванов А. М. Підприємництво в Україні як об'єкт моделювання та прогнозування / Селіванов А. М. – К.: Науково-дослідний ін-т приватного права і підприємства Академії правових наук України, 2001. – 171 с.
6. Кузнецова І. С. Фінансова підтримка малого підприємництва / Кузнецова І. С. // Фінанси України. – 2001. – № 6. – С. 22–29.
7. Узунов В. М. Фінансові аспекти розвитку підприємництва в Україні / Узунов В. М. // Фінанси України. – 2006. – № 8. С. 48–53.